TheMarketDigest

Tijori
તિજોરી

પૈસાની સમજ, તમારી ભાષામાં

Understanding money, in your own language

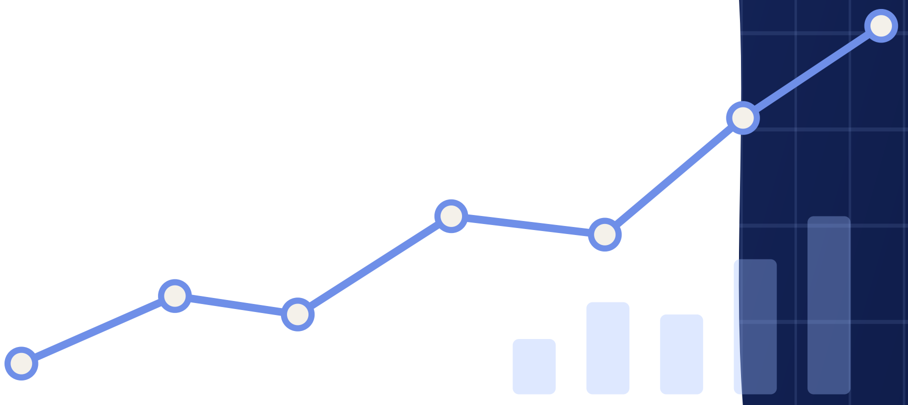

With Bolbala Charitable Trust, Rajkot
First edition · October 2026

આ પુસ્તકમાં શું છે

ભાગ 1	**પૈસા એટલે શું?**	*What money actually is*
ભાગ 2	**કમાણી, ખર્ચ અને Budget**	*Earning, spending and your first budget*
ભાગ 3	**Bank, Account અને UPI**	*Banks, accounts and paying safely*
ભાગ 4	**વ્યાજ અને Compounding નો જાદુ**	*Interest, the price of time*
ભાગ 5	**મોંઘવારી: ₹100 નાનો કેમ થાય છે?**	*Inflation and the real value of savings*
ભાગ 6	**બચત: FD, PPF, સોનું અને સરકારી યોજનાઓ**	*Safe savings and what each one is good for*
ભાગ 7	**Share Market અને Mutual Fund**	*Shares, SIPs and why boring works*
ભાગ 8	**Loan, Insurance અને Credit Score**	*Borrowing wisely and protecting the plan*
ભાગ 9	**Fraud થી બચો અને સમાચાર વાંચતા શીખો**	*Spotting scams and reading money news*
Glossary	**અઘરા શબ્દો, સરળ અર્થ**	*44 terms*

આ પુસ્તક કોના માટે છે?

આ પુસ્તક એ દરેક વ્યક્તિ માટે છે જેને ક્યારેય કોઈએ પૈસા વિશે શાંતિથી સમજાવ્યું નથી. School માં આપણે ગણિત શીખીએ છીએ, પણ salary slip વાંચતા, EMI ગણતા કે UPI fraud ઓળખતા કોઈ શીખવતું નથી. ઘરમાં પૈસાની વાત થાય છે, પણ ઘણી વાર ચિંતા સાથે, સમજ સાથે નહીં.

Tijori એ ખાલી સમજાવે છે કે પૈસા ખરેખર કેવી રીતે કામ કરે છે. પૈસા એટલે શું, bank શું કરે છે, વ્યાજ કેવી રીતે વધે છે, મોંઘવારી બચતને કેવી રીતે ખાય છે, અને fraud થી કેવી રીતે બચવું. દરેક વાત ગુજરાતના સાચા દાખલાઓ સાથે, અને એ જ English શબ્દો સાથે જે આપણે રોજ બોલીએ છીએ.

આ પુસ્તક TheMarketDigest એ Rajkot ની Bolbala Charitable Trust ના શિક્ષણ કાર્ય માટે તૈયાર કર્યું છે. તે મફત છે. તમે તેને છાપી શકો, class માં વાપરી શકો અને કોઈને પણ આપી શકો.

ભાગ 1

પૈસા એટલે શું?

What money actually is

આપણે રોજ પૈસા વાપરીએ છીએ. ચા પીવા, bus ની ticket લેવા, mobile recharge કરાવવા. પણ ક્યારેય વિચાર્યું છે કે પૈસા ખરેખર છે શું? અને એક કાગળના ટુકડાની આટલી value કેમ છે?

પૈસા પહેલાં: અદલાબદલી (Barter)

ઘણાં વર્ષો પહેલાં લોકો વસ્તુની સામે વસ્તુ આપતા. ખેડૂત પાસે બાજરી હોય અને તેને કપડું જોઈએ, તો તેણે એવો વણકર શોધવો પડે જેને એ જ સમયે બાજરી જોઈતી હોય. આને barter system કહેવાય. Problem એ હતો કે બંનેની જરૂરિયાત એક જ સમયે match થવી જોઈએ. Economics માં આને double coincidence of wants કહે છે.

પૈસાના ત્રણ કામ

પૈસા આ problem solve કરે છે, કારણ કે તે એક સાથે ત્રણ કામ કરે છે.

- Medium of exchange: ખેડૂત બાજરી કોઈને પણ વેચી શકે અને કપડું કોઈ પાસેથી પણ ખરીદી શકે.
- Unit of account: દરેક વસ્તુની કિંમત એક જ માપ, એટલે રૂપિયામાં, મપાય છે. તેથી સરખામણી કરવી સહેલી બને છે.
- Store of value: આ વર્ષે કમાયેલા પૈસા આવતા વર્ષે વાપરી શકાય. બાજરી સડી જાય, પૈસા નહીં.

₹500 ની નોટની value ક્યાંથી આવે છે?

₹500 ની નોટ છાપવાનો ખર્ચ થોડા રૂપિયા જ થાય છે. છતાં દુકાનદાર તેની સામે ₹500 નો સામાન આપે છે. કેમ? કારણ કે બધાને વિશ્વાસ છે કે બીજા લોકો પણ આ નોટ સ્વીકારશે. Reserve Bank of India (RBI) આ નોટ બહાર પાડે છે, અને કાયદા પ્રમાણે તેને payment તરીકે ના પાડી શકાતી નથી. આવા પૈસાને fiat money કહેવાય. તેની value સોનામાંથી નહીં, પણ trust અને કાયદામાંથી આવે છે.

Class માં Example

ધારો કે તમારા class ના teacher એક નવી system શરૂ કરે છે. સારું homework કરનારને એક star મળશે, અને 10 star ની સામે canteen માં એક samosa મળશે. થોડા દિવસમાં star ની સામે pencil અને eraser ની પણ અદલાબદલી થવા લાગે છે. Star હવે class ની currency બની ગયા. પણ જો કાલે teacher કહે કે star ની કોઈ value નથી, તો તે તરત જ નકામા થઈ જાય. પૈસા પણ આવા જ છે. તેમની value વિશ્વાસ પર ટકેલી છે.

શું સરકાર જોઈએ એટલા પૈસા છાપી શકે?

આ સવાલ ઘણાને થાય છે. જો દેશમાં ગરીબી હોય, તો વધારે નોટો છાપીને બધાને વહેંચી દો. Problem solved? ના. એક નાનું ગામ ધારો. ગામમાં કુલ 100 કેરી છે અને કુલ ₹1,000 છે. એટલે એક કેરીની સરેરાશ કિંમત ₹10. હવે સરકાર બીજા ₹1,000 છાપીને વહેંચી દે. ગામમાં હવે ₹2,000 છે, પણ કેરી તો 100 જ છે. એટલે કેરીની કિંમત ₹20 થઈ જાય.

લોકો પાસે પૈસા વધ્યા, પણ ખરીદી એટલી જ થઈ શકે છે. ઉપરથી, જેમની પાસે પહેલેથી બચત હતી, તેમની બચતની real value અડધી થઈ ગઈ. આને મોંઘવારી (inflation) કહેવાય, જે આપણે ભાગ 5 માં વિગતે જોઈશું.

Digital પૈસા

આજે મોટા ભાગના પૈસા કાગળના નથી. તમે ચાની લારી પર UPI થી ₹20 ચૂકવો, ત્યારે કોઈ નોટ ફરતી નથી. તમારા bank ના computer માં એક આંકડો ઘટે છે અને ચાવાળાના bank માં એક આંકડો વધે છે. 2025 માં ભારતમાં એક જ મહિનામાં 2,000 કરોડથી વધુ UPI transactions થયા. પૈસાનું રૂપ બદલાયું છે, પણ તેના ત્રણ કામ એ જ છે.

યાદ રાખો

- પૈસા exchange, માપ અને બચત, આ ત્રણ કામ કરે છે.
- નોટની value વિશ્વાસ અને કાયદામાંથી આવે છે, કાગળમાંથી નહીં.
- વધારે પૈસા છાપવાથી વસ્તુઓ વધતી નથી, ફક્ત ભાવ વધે છે.

ભાગ 2

કમાણી, ખર્ચ અને Budget

Earning, spending and your first budget

પૈસા સાથેની પહેલી મોટી ભૂલ ઘણી વાર એ હોય છે કે આપણે જે કમાઈએ છીએ એ જ ખર્ચી શકીએ એવું માનીએ છીએ. હકીકતમાં, ખર્ચ કરતા પહેલાં બે વાત જાણવી જરૂરી છે: ખરેખર હાથમાં કેટલા આવે છે, અને તેમાંથી કેટલા જરૂરી છે.

CTC અને take-home pay

Job offer માં લખેલું હોય કે ₹6 lakh CTC, એટલે cost to company. પણ આ આખી રકમ bank account માં નથી આવતી. Provident Fund (PF), professional tax અને income tax નો TDS પહેલાં કપાય છે. જે બચે છે તેને take-home pay કહેવાય. Budget હંમેશા take-home pay ના આધારે જ બનાવવું. Students માટે આ pocket money, scholarship કે stipend હોઈ શકે. નિયમ એ જ છે: જે ખરેખર મળે છે તેના પર plan કરો, જે વચન આપ્યું છે તેના પર નહીં.

જરૂરિયાત (Need) અને ઈચ્છા (Want)

Need એટલે એવી વસ્તુ જેના વગર જીવન કે કામ ન ચાલે: ભાડું, ખાવાનું, આવવા-જવાનો ખર્ચ, phone bill, school fees. Want એટલે એવી વસ્તુ જે ગમે છે પણ તેના વગર ચાલી શકે: બહાર જમવું, નવા shoes, નવો phone. મોટા ભાગની પૈસાની તકલીફ ત્યારે શરૂ થાય છે જ્યારે wants ચુપચાપ needs બની જાય છે.

50-30-20 નો નિયમ

Budget શરૂ કરવા માટે એક સહેલો નિયમ છે. Take-home pay નો 50% needs માટે, 30% wants માટે અને 20% બચત માટે. આ કોઈ કાયદો નથી, પણ કોઈ plan ન હોય તેના કરતાં ઘણું સારું છે.

ભાગ	ટકા	₹30,000 ના પગારમાં
Needs (ભાડું, ખાવાનું, bills)	50%	₹15,000
Wants (બહાર જમવું, shopping)	30%	₹9,000
બચત અને રોકાણ	20%	₹6,000

Class માં Example

Riya Vadodara માં Class 11 માં ભણે છે અને તેને મહિને ₹2,000 pocket money મળે છે. Navratri આવે છે અને તેને ₹1,500 ની chaniya choli જોઈએ છે. જો તે ઓક્ટોબરમાં જ બધું ખર્ચી નાખે, તો Diwali માં કંઈ નહીં બચે. તે ઓગસ્ટથી દર મહિને ₹500 અલગ મૂકે છે. ત્રણ મહિનામાં ₹1,500 ભેગા થઈ જાય છે, અને ઓક્ટોબરની pocket money બીજા ખર્ચ માટે બચે છે. આને saving for a goal કહેવાય. નાનું લાગે છે, પણ મોટી ઉંમરે ઘર કે ગાડી માટે પણ આ જ રીત કામ કરે છે.

પહેલાં emergency fund

કોઈ પણ રોકાણ કરતાં પહેલાં emergency fund બનાવો. એટલે ત્રણથી છ મહિનાના જરૂરી ખર્ચ જેટલી રકમ, સલામત અને તરત મળી શકે એવી જગ્યાએ. તેનું કામ એ છે કે અચાનક આવતો ખર્ચ, જેમ કે hospital નું bill કે નોકરી જવી, 30% વ્યાજવાળી loan માં ન ફેરવાઈ જાય.

યાદ રાખો

- Budget હંમેશા take-home pay પર બનાવો, CTC પર નહીં.
- Need અને want ને અલગ લખો. Wants ને needs બનવા ન દો.
- રોકાણ પહેલાં emergency fund.

ભાગ 3

Bank, Account અને UPI

Banks, accounts and paying safely

ઘણા લોકો માને છે કે bank આપણા પૈસા એક મોટી તિજોરીમાં સાચવી રાખે છે. હકીકતમાં bank તમારા મોટા ભાગના પૈસા બીજાને ઉધાર આપે છે. એટલે જ તે તમને વ્યાજ આપી શકે છે.

Bank એટલે વચેટિયો

Bank એવા લોકો પાસેથી પૈસા લે છે જેમને હમણાં જરૂર નથી, એટલે depositors, અને એવા લોકોને આપે છે જેમને હમણાં જરૂર છે, એટલે borrowers. Depositor ને તે ઓછું વ્યાજ આપે છે અને borrower પાસેથી વધારે વ્યાજ લે છે. આ બંને વચ્ચેનો ફરક bank નો ખર્ચ અને નફો ચલાવે છે.

- Savings account: રોજના વપરાશ માટે. પૈસા ગમે ત્યારે ઉપાડી શકાય, પણ વ્યાજ ઓછું મળે.
- Fixed Deposit (FD): નક્કી સમય માટે પૈસા મૂકો, બદલામાં વધારે અને નક્કી વ્યાજ મળે.
- Recurring Deposit (RD): દર મહિને નાની રકમ જમા કરો. બચતની આદત પાડવા માટે સારું.

KYC અને ₹5 lakh ની સુરક્ષા

કોઈ પણ account ખોલવા KYC, એટલે Know Your Customer, કરવું પડે છે. સામાન્ય રીતે PAN card અને Aadhaar થી. તે fraud અને કાળા નાણાં રોકવા માટે છે. જો કોઈ bank ડૂબી જાય, તો RBI ની સંસ્થા DICGC દરેક depositor ના દરેક bank માં ₹5 lakh સુધીના પૈસા, વ્યાજ સાથે, પાછા આપે છે. એટલે સામાન્ય બચત કરનારે ગભરાવાની જરૂર નથી.

UPI: ઝડપી, મફત, અને સાવધાનીથી

UPI ઝડપી અને મફત છે, અને એટલે જ fraud કરનારાઓને પણ ગમે છે. સૌથી મહત્વનો નિયમ યાદ રાખો: પૈસા લેવા માટે ક્યારેય UPI PIN નાખવાની જરૂર નથી. PIN ફક્ત પૈસા મોકલવા માટે છે. કોઈ કહે કે refund મેળવવા QR code scan કરો કે PIN નાખો, તો સમજી લો કે તે ચોરી કરવા માંગે છે.

Class માં Example

Rajkot ના એક દુકાનદારને phone આવ્યો: "તમે OLX પર જે કબાટ વેચવા મૂક્યો છે, તે હું લઈશ. Advance ₹5,000 મોકલું છું, ફક્ત આ request accept કરો." Screen પર લખ્યું હતું "Pay ₹5,000". દુકાનદારે ધ્યાનથી વાંચ્યું, અને request reject કરી. જો તેણે PIN નાખ્યો હોત, તો ₹5,000 તેના account માંથી જતા રહેત, આવત નહીં. Collect request માં હંમેશા જુઓ કે લખ્યું છે Pay કે Receive.

યાદ રાખો

- PIN ફક્ત પૈસા મોકલવા માટે. પૈસા લેવા માટે ક્યારેય નહીં.
- OTP કોઈને પણ ન આપો, bank ના નામે phone આવે તો પણ.
- Fraud થાય તો તરત 1930 પર call કરો અને cybercrime.gov.in પર ફરિયાદ કરો.

વ્યાજ અને Compounding નો જાદુ

Interest, the price of time

વ્યાજ એટલે સમયની કિંમત. તમે કોઈને પૈસા ઉધાર આપો, તો તમે તે પૈસા હમણાં વાપરી શકતા નથી. એ રાહ જોવાનો બદલો એટલે વ્યાજ. અને જ્યારે તમે ઉધાર લો, ત્યારે એ જ કિંમત તમે ચૂકવો છો.

Simple interest અને compound interest

Simple interest ફક્ત મૂળ રકમ પર મળે છે. ₹10,000 પર 10% simple interest એટલે દર વર્ષે ₹1,000. Compound interest મૂળ રકમ ઉપરાંત પહેલાં મળેલા વ્યાજ પર પણ મળે છે. એટલે વ્યાજ પર વ્યાજ. Base દર વર્ષે મોટો થતો જાય છે.

સમય	Simple (10%)	Compound (10%)
10 વર્ષ	₹20,000	₹25,937
20 વર્ષ	₹30,000	₹67,275
30 વર્ષ	₹40,000	₹1,74,494

Table જુઓ. પહેલાં દસ વર્ષમાં બંને વચ્ચે બહુ ફરક નથી. પણ ત્રીસ વર્ષ પછી compound interest ચાર ગણું વધારે છે. Compounding માં મોટા ભાગની વૃદ્ધિ છેલ્લે આવે છે. એટલે જ રકમ કરતાં સમય વધારે મહત્વનો છે.

Class માં Example

Meet અને Krupa બંને દર મહિને ₹2,000 બચાવે છે અને 60 વર્ષની ઉંમર સુધી રોકાણ કરે છે. ધારો કે દર વર્ષે સરેરાશ 10% return મળે છે, જે guaranteed નથી. Meet 22 વર્ષની ઉંમરે શરૂ કરે છે, Krupa 32 વર્ષે. 60 વર્ષે Meet પાસે આશરે ₹87 lakh હશે, અને Krupa પાસે આશરે ₹32 lakh. ફક્ત દસ વર્ષ વહેલું શરૂ કરવાથી લગભગ અઢી ગણો ફરક પડ્યો, જ્યારે Meet એ ફક્ત ₹2.4 lakh વધારે જમા કર્યા હતા.

72 નો નિયમ

એક સહેલી ટ્રિક: 72 ને વાર્ષિક વ્યાજ દરથી ભાગો, તો ખબર પડે કે પૈસા બમણા થતાં કેટલા વર્ષ લાગશે. 8% પર આશરે 9 વર્ષ. 12% પર આશરે 6 વર્ષ. આ નિયમ ભાવ માટે પણ કામ કરે છે: 6% મોંઘવારી હોય તો ભાવ આશરે 12 વર્ષમાં બમણા થાય.

જ્યારે compounding તમારી સામે કામ કરે

ઉધાર લેતી વખતે compounding ઊંધું કામ કરે છે. Credit card નું bill પૂરું ન ભરો તો બાકીની રકમ પર વર્ષે 36% થી 42% વ્યાજ લાગી શકે છે, અને તે દર મહિને compound થાય છે. ₹50,000 credit card પર એક વર્ષ બાકી રાખો તો ₹20,000 થી વધારે

વ્યાજ થઈ શકે. "Minimum due" ભરવું એટલે bill ભરવું નથી.

યાદ રાખો

- Compounding માં સમય સૌથી મોટો મિત્ર છે. વહેલું શરૂ કરો, નાનું શરૂ કરો.
- 72 ÷ વ્યાજ દર = પૈસા બમણા થવાના વર્ષ.
- Credit card નું આખું bill ભરો. Minimum due એ જાળ છે.

ભાગ 5

મોંઘવારી: ₹100 નાનો કેમ થાય છે?

Inflation and the real value of savings

દાદા-દાદી કહે છે કે તેમના સમયમાં બધું સસ્તું હતું. તેઓ સાચા છે. ભાવ ધીમે ધીમે વધતા રહે છે, અને એ જ દરને મોંઘવારી, એટલે inflation, કહેવાય. મોંઘવારી તમારા પૈસાની ખરીદશક્તિ, એટલે purchasing power, ઓછી કરે છે.

મોંઘવારી કેવી રીતે મપાય છે?

ભારત સરકાર Consumer Price Index (CPI) થી મોંઘવારી માપે છે. તેમાં અનાજ, શાકભાજી, દૂધ, બળતણ, ભાડું, કપડાં, school fees અને દવા જેવી વસ્તુઓની એક ટોપલી હોય છે. દરેક વસ્તુને એટલું વજન મળે છે જેટલું સામાન્ય પરિવાર તેના પર ખર્ચ કરે છે. જાન્યુઆરી 2026 થી આ index 2024 ને base year તરીકે વાપરે છે.

એક જ વર્ષમાં મોંઘવારી કેટલી બદલાઈ શકે તે જુઓ. ઓક્ટોબર 2025 માં તે 0.25% હતી, ભારતના ઇતિહાસમાં સૌથી ઓછી. સપ્ટેમ્બર 2026 સુધીમાં તે 5.54% થઈ ગઈ, કારણ કે ખાડી દેશોમાં યુદ્ધથી તેલ મોંઘું થયું અને નબળા ચોમાસાથી પાક ઘટ્યો. ડુંગળી એક વર્ષ પહેલાં કરતાં બમણાથી વધારે ભાવે વેચાતી હતી.

Real return અને nominal return

તમારી FD 7% વ્યાજ આપે અને મોંઘવારી 5% હોય, તો રૂપિયામાં તમારા પૈસા 7% વધ્યા. આ nominal return છે. પણ તે પૈસાથી ખરીદી ફક્ત આશરે 2% વધારે થઈ શકે છે. આ real return છે, અને એ જ સાચો આંકડો છે જે કહે છે કે તમે ખરેખર અમીર થઈ રહ્યા છો કે નહીં.

Class માં Example

Kishanbhai Surat ની એક textile mill માં કામ કરે છે. આ વર્ષે તેમનો પગાર 4% વધ્યો. ઘરમાં બધા ખુશ થયા. પણ એ જ વર્ષે ઘરનો ખર્ચ, એટલે શાકભાજી, દૂધ, ભાડું અને બાળકોની fees, 6% વધ્યો. કાગળ પર પગાર વધ્યો, પણ હકીકતમાં Kishanbhai ની ખરીદશક્તિ આશરે 2% ઘટી ગઈ. મોંઘવારી કરતાં ઓછો પગાર વધારો એ છૂપો પગાર ઘટાડો છે.

મોંઘવારી સામે કોણ લડે છે?

RBI નું લક્ષ્ય મોંઘવારીને આશરે 4% પર રાખવાનું છે. જ્યારે મોંઘવારી બહુ વધી જાય, ત્યારે RBI repo rate વધારે છે. Repo rate એ દર છે જેના પર bank ને RBI પાસેથી ઉધાર મળે છે. તે વધે તો loan મોંઘી થાય, લોકો ઓછો ખર્ચ કરે, અને ભાવ ધીમા પડે. 7 ઓક્ટોબર 2026 એ RBI એ repo rate વધારીને 5.50% કર્યો, 2023 પછીનો પહેલો વધારો.

યાદ રાખો

- મોંઘવારી એટલે ભાવ વધવાનો દર, ભાવનું સ્તર નહીં.
- Real return = વ્યાજ દર − મોંઘવારી (આશરે).
- લાંબા ગાળાની બચત એવી જગ્યાએ મૂકો જ્યાં તે મોંઘવારી કરતાં ઝડપથી વધે.

ભાગ 6

બચત: FD, PPF, સોનું અને સરકારી યોજનાઓ

Safe savings and what each one is good for

દરેક રોકાણમાં ત્રણ વસ્તુનો તોલ કરવો પડે: return, risk અને access. Savings account બહુ સલામત અને તરત મળે એવું છે, પણ return ઓછું. Shares લાંબા ગાળે વધારે return આપી શકે, પણ ઝડપથી ઘટી પણ શકે. એવું કોઈ રોકાણ નથી જે એક સાથે સલામત, વધુ return વાળું અને તરત મળે એવું હોય. કોઈ એવું કહે, તો સમજો કે તે કંઈક વેચી રહ્યો છે.

સરકારી ટેકાવાળી યોજનાઓ

- PPF (Public Provident Fund): 15 વર્ષનું account. વર્ષે ₹500 થી ₹1.5 lakh સુધી જમા કરી શકાય. વ્યાજ સરકાર નક્કી કરે છે અને old tax regime માં વ્યાજ tax-free છે.
- Sukanya Samriddhi Yojana: 10 વર્ષથી નાની દીકરી માટે. વ્યાજ સામાન્ય રીતે PPF કરતાં થોડું વધારે હોય છે. ભણતર અને લગ્ન જેવા લાંબા લક્ષ્ય માટે.
- EPF (Employees' Provident Fund): નોકરી કરનાર અને કંપની બંને basic pay ના 12% જમા કરે છે. નિવૃત્તિ માટેની બચત.
- NPS (National Pension System): shares અને bonds નું મિશ્રણ, ઓછા ખર્ચે, નિવૃત્તિ માટે.
- FD: એકથી ત્રણ વર્ષમાં જોઈતા પૈસા માટે સૌથી સહેલો વિકલ્પ.

સોનું: ઘરનું મનપસંદ રોકાણ

ગુજરાતી પરિવારોમાં સોનું ફક્ત ઘરેણું નથી, તે સુરક્ષા છે. મુશ્કેલીમાં તેને ગીરવે મૂકી શકાય, તે બધે સ્વીકારાય છે, અને કોઈ કંપની ડૂબે તો પણ સોનું રહે છે. રૂપિયો નબળો પડે ત્યારે સોનાનો ભાવ રૂપિયામાં વધે છે, એટલે તે રક્ષણ પણ આપે છે.

પણ સોનું વ્યાજ આપતું નથી, અને તેનો ભાવ ઝડપથી ઉપર-નીચે થઈ શકે છે. 2025 માં તે 60% થી વધારે વધ્યું, અને 30 જાન્યુઆરી 2026 એ એક જ દિવસમાં આશરે 10% ઘટી ગયું. રોકાણ માટે ઘરેણાં કરતાં gold ETF સારું છે, કારણ કે તેમાં making charges કે શુદ્ધતાની ચિંતા નથી.

વિકલ્પ	Risk	પૈસા ક્યારે મળે	કોના માટે સારું
Savings account	બહુ ઓછું	તરત	Emergency fund
FD / RD	ઓછું	1–5 વર્ષ	નજીકના લક્ષ્ય
PPF	ઓછું	15 વર્ષ	લાંબી, tax-free બચત
Sukanya Samriddhi	ઓછું	ભણતર માટે 18 વર્ષે આંશિક, પૂરું 21 વર્ષની મુદતે	દીકરીનું ભણતર
Gold ETF	મધ્યમ	તરત વેચી શકાય	પોર્ટફોલિયોનો નાનો ભાગ
Index fund (ભાગ 7)	વધારે	તરત, પણ 7+ વર્ષ રાખવું	લાંબા ગાળાની વૃદ્ધિ

Class માં Example

Anand માં રહેતા Bhavnaben ની દીકરી 4 વર્ષની છે. તેઓ દર મહિને ₹2,000 Sukanya Samriddhi માં, ₹1,000 gold ETF માં અને ₹1,000 index fund ના SIP માં મૂકે છે. દીકરીના ભણતર માટેનો મોટો ભાગ સલામત યોજનામાં છે, થોડો ભાગ સોનામાં રક્ષણ માટે, અને થોડો ભાગ વૃદ્ધિ માટે. આને diversification કહેવાય: બધા ઈંડા એક ટોપલીમાં ન મૂકવા.

યાદ રાખો

- Risk અને return સાથે ચાલે છે. સલામતીની કિંમત ઓછું return છે.
- દરેક લક્ષ્ય માટે અલગ સાધન: નજીકનું લક્ષ્ય FD, લાંબું લક્ષ્ય PPF કે index fund.
- સોનું plan નો એક ભાગ હોય, આખો plan નહીં.

Share Market અને Mutual Fund

Shares, SIPs and why boring works

Share market ને ઘણા લોકો સટ્ટો માને છે, અને ઘણા લોકો ઝડપથી અમીર થવાનો રસ્તો. બંને ખોટું છે. Share market એ કંપનીઓની માલિકી ખરીદવા-વેચવાનું બજાર છે, અને લાંબા ગાળે તે કંપનીઓના નફા પ્રમાણે ચાલે છે.

Share એટલે કંપનીનો નાનો ભાગ

એક share એટલે કંપનીની માલિકીનો નાનો ટુકડો. કંપનીનો નફો વધે, તો સમય જતાં shareની કિંમત વધે છે, અને કંપની નફાનો ભાગ dividend તરીકે આપી શકે છે. Shares NSE અને BSE પર broker દ્વારા ખરીદાય છે અને demat account માં રહે છે. Nifty 50 અને Sensex એ ભારતની સૌથી મોટી કંપનીઓના shares નો સરેરાશ આંકડો છે. સમાચારમાં "market પડ્યું" એટલે સામાન્ય રીતે આ index નીચે ગયો.

ભાવ કેમ ઉપર-નીચે થાય છે?

લાંબા ગાળે share ના ભાવ કંપનીના નફાને અનુસરે છે. ટૂંકા ગાળે તે ડર, આશા, વ્યાજ દર, તેલના ભાવ અને સમાચારને અનુસરે છે. 2026 માં યુદ્ધ, નબળો રૂપિયો, વિદેશી રોકાણકારોનું વેચાણ અને વ્યાજ દર વધારાને કારણે Nifty તેની ટોચથી આશરે 15% નીચે ગયો. આવું થાય ત્યારે ગભરાઈને વેચી દેવું એ નવા રોકાણકારની સૌથી મોંઘી ભૂલ છે.

Mutual fund અને SIP

Mutual fund ઘણા લોકોના પૈસા ભેગા કરીને shares, bonds કે બંનેમાં રોકે છે. દરેક રોકાણકારને units મળે છે, જેની કિંમત NAV રોજ બદલાય છે. Fund દર વર્ષે expense ratio નામની fee લે છે. Index fund ફક્ત Nifty 50 જેવા index ની નકલ કરે છે, એટલે તેની fee બહુ ઓછી હોય છે. લાંબા ગાળે ઘણા મોંઘા funds પણ fee પછી index ને હરાવી શકતા નથી.

SIP, એટલે Systematic Investment Plan, દર મહિને એક નક્કી રકમ આપોઆપ રોકે છે. ભાવ ઊંચા હોય ત્યારે ઓછા units મળે, ભાવ નીચા હોય ત્યારે વધારે. આને rupee cost averaging કહેવાય. એટલે market પડે ત્યારે SIP વાળા માટે તે sale જેવું છે. 2026 સુધીમાં ભારતીયો દર મહિને આશરે ₹30,000 કરોડ SIP થી રોકતા હતા.

Class માં Example

Dhruv Ahmedabad માં college માં છે. તે દર મહિને ₹1,000 index fund ના SIP માં મૂકે છે. જાન્યુઆરીમાં NAV ₹100 હતી, એટલે 10 units મળ્યા. માર્ચમાં market પડ્યું અને NAV ₹80 થઈ, એટલે 12.5 units મળ્યા. Dhruv ના મિત્રો ગભરાઈને SIP બંધ કરતા હતા, પણ Dhruv ને એ જ ₹1,000 માં વધારે units મળ્યા. Market પાછું વધે ત્યારે આ વધારાના units જ સૌથી વધુ કમાણી કરાવે છે.

F&O થી દૂર રહો

Futures and options, એટલે F&O, એ જટિલ contracts છે. SEBI ના અભ્યાસ મુજબ 2024-25 માં F&O માં trade કરનાર 91% થી વધારે સામાન્ય લોકોએ પૈસા ગુમાવ્યા, કુલ આશરે ₹1.06 lakh કરોડ. WhatsApp group માં નફાના screenshots દેખાય છે, નુકસાનના નહીં.

યાદ રાખો

- Share એટલે ધંધાની માલિકી. ધંધો સમજો, પછી ખરીદો.
- નવા રોકાણકાર માટે index fund નું SIP સૌથી સહેલું અને સસ્તું.
- IPO મોટો હોય એટલે સારું રોકાણ હોય એવું નથી.

Loan, Insurance અને Credit Score

Borrowing wisely and protecting the plan

ઉધાર લેવું ખોટું નથી. ઘર, ભણતર કે ધંધા માટે loan જીવન બદલી શકે છે. ખોટું એ છે કે મોંઘું, વિચાર્યા વગરનું ઉધાર, જે ફક્ત આજની ઇચ્છા પૂરી કરે અને આવતીકાલનો પગાર ખાઈ જાય.

સારું દેવું અને ખતરનાક દેવું

Education loan કે ચૂકવી શકાય એવી home loan ભવિષ્ય બનાવે છે. Credit card પર ફરવાનો ખર્ચ કે phone માટે personal loan ફક્ત ખર્ચ છે, અને તે પણ ઊંચા વ્યાજે. ઘર કે સોના જેવી collateral સામે મળતી secured loan સામાન્ય રીતે unsecured loan કરતાં ઘણી સસ્તી હોય છે, કારણ કે bank નું જોખમ ઓછું છે.

એક સહેલો નિયમ: બધી EMI મળીને take-home pay ના એક તૃતીયાંશ કરતાં ઓછી રાખો. તેનાથી વધારે હોય તો એક જ અચાનક ખર્ચ આખા ઘરને મુશ્કેલીમાં મૂકી શકે.

Fixed અને floating વ્યાજ

મોટા ભાગની car loan fixed rate પર હોય છે: વ્યાજ શરૂઆતમાં નક્કી થાય અને આખી મુદત સુધી એ જ રહે. મોટા ભાગની home loan floating હોય છે: તે repo rate સાથે જોડાયેલી છે. ઑક્ટોબર 2026 માં RBI એ repo rate 0.25% વધાર્યો, ત્યારે car loan ની EMI બદલાઈ નહીં, પણ ₹50 lakh ની 20 વર્ષની home loan ની EMI આશરે ₹800 વધી.

Credit score

Credit score એ 300 થી 900 વચ્ચેનો આંકડો છે, જે bank ને કહે છે કે તમે ઉધાર સમયસર ચૂકવો છો કે નહીં. 750 થી ઉપર સારો ગણાય. EMI કે credit card bill મોડું ભરો તો score ઘટે, અને પછી વર્ષો સુધી loan મોંઘી મળે અથવા ન મળે.

Class માં Example

Morbi માં Jignesh ને ₹30,000 નો phone ગમ્યો. Shop માં લખ્યું હતું "No Cost EMI, ફક્ત ₹2,500 મહિને". Jignesh એ ધ્યાનથી વાંચ્યું તો processing fee ₹1,200 હતી, અને phone ની "discount" વાળી કિંમત ખરેખર online કરતાં ₹1,500 વધારે હતી. No cost EMI માં વ્યાજ દેખાતું નથી, પણ ઘણી વાર કિંમતમાં છુપાયેલું હોય છે. Jignesh એ ત્રણ મહિના બચત કરી અને પછી phone ખરીદ્યો.

Insurance: plan ની રક્ષા

Insurance રોકાણ નથી. તેનું કામ એ છે કે એક ખરાબ ઘટના બધું બરબાદ ન કરે. બે પ્રકાર સૌથી જરૂરી છે. Term insurance: જો કમાનાર વ્યક્તિ ગુજરી જાય, તો પરિવારને મોટી રકમ મળે. યુવાન ઉંમરે તે બહુ સસ્તું હોય છે. Health insurance: hospital નું bill

ભરે, જે નહીં તો વર્ષોની બચત ખાઈ જાય. 22 સપ્ટેમ્બર 2025 થી વ્યક્તિગત life અને health insurance પર GST નથી.

યાદ રાખો

- બધી EMI take-home pay ના એક તૃતીયાંશથી ઓછી.
- Credit score ને સાચવો: દરેક bill સમયસર.
- પહેલાં term insurance અને health insurance, પછી રોકાણ.

ભાગ 9

Fraud થી બચો અને સમાચાર વાંચતા શીખો

Spotting scams and reading money news

પૈસાની સમજનો છેલ્લો ભાગ બચાવનો છે. મહેનતથી બચાવેલા પૈસા એક phone call માં જઈ શકે છે. અને રોજના સમાચાર સમજ્યા વગર વાંચીએ તો ખોટા નિર્ણયો લઈ શકાય છે.

સામાન્ય fraud

- KYC update call: "તમારું account બંધ થઈ જશે, link પર click કરો." Bank ક્યારેય આવું phone પર નથી કરતી.
- Digital arrest: કોઈ police કે CBI બનીને video call કરે અને પૈસા માંગે. કાયદામાં digital arrest જેવું કંઈ નથી.
- WhatsApp trading tips: "આ share કાલે બમણો થશે." Fake trading app માં નફો દેખાય, પણ પૈસા ઉપાડી ન શકાય.
- Ponzi scheme: નવા લોકોના પૈસાથી જૂના લોકોને "વળતર" અપાય, જ્યાં સુધી બધું તૂટી ન પડે.
- Job કે task scam: "YouTube video like કરો અને રોજ ₹3,000 કમાઓ." પહેલાં નાની કમાણી, પછી મોટી "deposit".

ત્રણ નિયમ જે મોટા ભાગના fraud પકડે

લગભગ દરેક fraud ત્રણમાંથી એક વસ્તુ વાપરે છે: guaranteed વધુ return, ઉતાવળ, અથવા ગુપ્તતા. Return guaranteed અને વધારે હોય, તો દૂર રહો. આજે જ નક્કી કરવાનું દબાણ હોય, તો દૂર રહો. કંપની SEBI કે RBI માં registered છે એની ખાતરી ન થાય, તો દૂર રહો.

Class માં Example

Bhavnagar ના Hetalben ને WhatsApp group માં ઉમેરવામાં આવ્યા. Group માં રોજ લોકો 5% થી 10% નફાના screenshots મૂકતા. તેમણે એક app માં ₹10,000 મૂક્યા, અને બે દિવસમાં app માં ₹14,000 દેખાયા. ઉપાડવા ગયા તો કહ્યું, "પહેલાં ₹5,000 tax ભરો." અહીં Hetalben અટક્યા અને દીકરાને પૂછ્યું. App fake હતી, screenshots ખોટા હતા, અને group ના મોટા ભાગના સભ્યો fraud કરનારાના જ લોકો હતા. તેમણે 1930 પર ફરિયાદ કરી.

પૈસાના સમાચાર કેવી રીતે વાંચવા

કોઈ પણ આર્થિક headline વાંચો, ત્યારે આ ચાર સવાલ પૂછો.

- કોની સરખામણીમાં? ગયા મહિના સાથે કે ગયા વર્ષ સાથે? ગયા વર્ષનો આંકડો બહુ ઊંચો કે નીચો હોય તો આ વર્ષનો આંકડો ભ્રામક લાગી શકે. આને base effect કહેવાય.
- Real કે nominal? રૂપિયામાં વૃદ્ધિમાં મોંઘવારી પણ ભળેલી હોય છે.
- કોનો આંકડો? સરેરાશ ઘણા જુદા અનુભવો છુપાવે છે. ગામ અને શહેરની મોંઘવારી અલગ હોઈ શકે.

- મારા માટે શું બદલાય? ઘણી વાર જવાબ હોય છે: headline કહે છે એના કરતાં ઓછું.

Class માં Example

Headline: "સપ્ટેમ્બરમાં મોંઘવારી 5.54%, ઓગસ્ટમાં 4.83%." ચાર સવાલ પૂછીએ. સરખામણી ગયા વર્ષના સપ્ટેમ્બર સાથે છે. ખાદ્ય મોંઘવારી 7.74% હતી, એટલે ખાવાનો ખર્ચ વધુ વધ્યો. ગામડાંમાં મોંઘવારી 6.08% અને શહેરમાં 4.88% હતી, કારણ કે ગામડાંના પરિવારો ખાવા પર વધારે ખર્ચ કરે છે. મારા માટે: જો મારી FD 6.5% આપે છે, તો મારું real return હવે આશરે 1% જ છે.

યાદ રાખો

- Guaranteed વધુ return, ઉતાવળ, ગુપ્તતા: આ ત્રણમાંથી એક દેખાય તો અટકો.
- Fraud થાય તો તરત 1930 અને cybercrime.gov.in.
- Headline વાંચીને પૂછો: કોની સરખામણીમાં, real કે nominal, કોનો આંકડો, મારા માટે શું.

Glossary

અઘરા શબ્દો, સરળ અર્થ

The tricky terms, in plain Gujarati

Asset allocation	બચતને shares, bonds, સોનું અને રોકડમાં કેટલી વહેંચવી તેનો નિર્ણય.
Bank deposit	Bank માં મૂકેલા પૈસા, જેના પર bank વ્યાજ આપે છે.
Base effect	ગયા વર્ષનો આંકડો બહુ ઊંચો કે નીચો હોવાથી આ વર્ષનો દર ભ્રામક દેખાય.
Budget	આવક અને ખર્ચનો plan, પૈસા આવતા પહેલાં નક્કી કરેલો.
Collateral	Loan સામે ગીરવે મૂકેલી વસ્તુ, જેમ કે ઘર કે સોનું.
Compound interest	વ્યાજ પર વ્યાજ. મૂળ રકમ અને જૂના વ્યાજ બંને પર મળતું વ્યાજ.
CPI (Consumer Price Index)	સામાન્ય પરિવારની ખરીદીની ટોપલીના ભાવ માપતો index.
Credit score	300 થી 900 નો આંકડો જે બતાવે કે તમે ઉધાર સમયસર ચૂકવો છો કે નહીં.
CTC	Cost to company. કંપની તમારા પર વર્ષે કુલ કેટલો ખર્ચ કરે છે.
Demat account	Shares ને electronic રૂપે રાખવાનું account.
Diversification	બધા પૈસા એક જગ્યાએ ન મૂકવા, જોખમ વહેંચવું.
Dividend	કંપની તેના નફાનો જે ભાગ shareholders ને આપે.
Emergency fund	અચાનક ખર્ચ માટે 3 થી 6 મહિનાના ખર્ચ જેટલી સલામત બચત.
EMI	Equated Monthly Instalment. Loan ચૂકવવા દર મહિને ભરાતી નક્કી રકમ.
EPF	નોકરી કરનાર અને કંપની બંને દ્વારા જમા થતી નિવૃત્તિ બચત.
Expense ratio	Mutual fund દર વર્ષે લેતી fee, ટકામાં.
F&O	Futures and options. જોખમી contracts, જેમાં મોટા ભાગના સામાન્ય traders પૈસા ગુમાવે છે.
Fiat money	સરકાર અને કાયદાના વિશ્વાસ પર ચાલતા પૈસા, સોના પર નહીં.
Fixed Deposit (FD)	નક્કી સમય માટે નક્કી વ્યાજ પર bank માં મૂકેલા પૈસા.

Gold ETF	સોનાના ભાવને અનુસરતું fund, જે share ની જેમ ખરીદી-વેચી શકાય.
GST	Goods and Services Tax. મોટા ભાગની ખરીદી પર લાગતો tax.
Health insurance	Hospital અને સારવારનો ખર્ચ ભરતો વીમો.
Index fund	Nifty 50 જેવા index ની નકલ કરતું, ઓછી fee વાળું fund.
Inflation (મોંઘવારી)	ભાવ વધવાનો દર. પૈસાની ખરીદશક્તિ ઘટે છે.
Interest (વ્યાજ)	ઉધાર આપેલા પૈસા માટે મળતી, કે ઉધાર લીધેલા પૈસા માટે ચૂકવાતી કિંમત.
IPO	Initial Public Offering. કંપની પહેલી વાર લોકોને shares વેચે.
KYC	Know Your Customer. ઓળખની ખાતરી, સામાન્ય રીતે PAN અને Aadhaar થી.
Mutual fund	ઘણા લોકોના પૈસા ભેગા કરી shares કે bonds માં રોકતી યોજના.
NAV	Net Asset Value. Mutual fund ના એક unit ની કિંમત.
Nifty 50	NSE પરની 50 મોટી કંપનીઓનો index.
Nominal return	રૂપિયામાં મળતું return, મોંઘવારી બાદ કર્યા વગર.
Ponzi scheme	નવા રોકાણકારોના પૈસાથી જૂનાને "વળતર" આપતી છેતરપિંડી.
PPF	Public Provident Fund. 15 વર્ષની સરકારી બચત યોજના.
Purchasing power	ખરીદશક્તિ. એક રૂપિયાથી કેટલું ખરીદી શકાય.
Real return	મોંઘવારી બાદ કર્યા પછીનું ખરું return.
Repo rate	RBI જે દરે bank ને ટૂંકા ગાળા માટે ઉધાર આપે છે.
Rupee cost averaging	દર મહિને નક્કી રકમ રોકવાથી ભાવ નીચા હોય ત્યારે વધુ units મળે.
Share	કંપનીની માલિકીનો નાનો ભાગ.
SIP	Systematic Investment Plan. દર મહિને આપોઆપ નક્કી રકમનું રોકાણ.
Sukanya Samriddhi	10 વર્ષથી નાની દીકરી માટેની સરકારી બચત યોજના.
Take-home pay	બધી કપાત પછી ખરેખર account માં આવતો પગાર.

TDS	Tax Deducted at Source. પગાર કે વ્યાજમાંથી પહેલેથી કપાતો tax.
Term insurance	કમાનાર વ્યક્તિના મૃત્યુ પર પરિવારને મોટી રકમ આપતો સસ્તો વીમો.
UPI	Unified Payments Interface. Phone થી તરત bank-to-bank payment.

આગળ શું?

આ પુસ્તક શરૂઆત છે. દરેક ભાગ પાછળ ઘણું વધારે શીખવા જેવું છે. TheMarketDigest ની website પર મફત course “Your First Lakh” માં દસ units, quiz અને એક final money plan છે. Glossary માં 200 થી વધારે શબ્દો English માં સમજાવ્યા છે, અને દર અઠવાડિયે નવા articles આવે છે.

તમારી school કે સંસ્થામાં Tijori વાપરવી હોય, કે કોઈ ભૂલ દેખાય, તો અમને લખો: hello@themarketdigest.in

---

TheMarketDigest × **Bolbala Charitable Trust**, Rajkot, Gujarat

First edition · October 2026. Free to print and share. Not investment advice.